

DISPATCH		CLASSIFICATION S E C R E T	DISPATCH SYMBOL AND NO. EKSA-373
TO INFO	Chief, EE Chief of Station, C		HEADQUARTERS FILE NO. C
FROM	Chief of Base, C	DATE 24 February 1964	
SUBJECT	C's Comments on Nexhmie Hoxha	RE: "433" - (CHECK "X" ONE) ☒ MARKED FOR INDEXING ☒ NO INDEXING REQUIRED	
ACTION REQUIRED	FTI	INDEXING CAN BE JUDGED BY QUALIFIED HQ. DESK ONLY	
REFERENCES	EKAW-4533, 14 January 1964		

**MICROFILMED
MAR 11 1964
DOC. MICRO. SER.**

1. Attached herewith are C's comments regarding the relationship between Subject and Enver Hoxha and on the effect her death would have on him.

2. In brief, C feels that it would be extremely unlikely not to expect Enver Hoxha to be affected by his wife's death when they have spent some twenty years in marriage. C hastens to add, however, that he doesn't think there will be any essential changes, psychological or other, in Enver Hoxha as a person or as a leader of the Albanian Worker's Party. Hoxha, in the final analysis, is not a sentimentalist; he has been his own master, though undoubtedly he has leaned on his wife for moral encouragement in his drive for power. It is C's opinion that in the absence of his wife, Enver Hoxha will seek the psychological support of Mehmet Shehu, at least in the immediate future. In the event of Subject's death the end result, therefore, will be the establishment of a closer relationship between Enver and Mehmet.

C

Attachments:
C's comments on wife of Enver Hoxha

Distribution:
Orig & 2, Chief, EE w/att h/w
3, COS, C w/o att

Note: cc filed in

NAZI WAR CRIMES DISCLOSURE ACT

EXEMPTIONS Section 3(b)
 (2)(A) Privacy ☐
 (2)(B) Methods/Sources ☒
 (2)(C) Foreign Relations ☐

Declassified and Approved for Release
by the Central Intelligence Agency
Date: 2005
CS COPY

D 2-9-3
C (cc filed)

FORM 10-57 53 (40)	USE PREVIOUS EDITION. REPLACES FORMS 51-28, 51-28A AND 51-27 WHICH ARE OBSOLETE.	CLASSIFICATION	☐ CONTINUED	PAGE NO.
-----------------------	---	----------------	------------------------------------	----------

SECRET

GROUP 1 TO
E KSA - 373

SENTS

Twenty years of living together is a long enough period in the life of any couple. And it is natural that the loss of one member has an effect on the other.

In the specific case of Enver-Nexhmije, this cohabitation has, besides its qualitative side (a period of 20 years), its quantitative side (a period of turbulence that automatically joins the couple in symbiosis more strongly).

In this connection, it is worth stressing that the first stage of this symbiosis belongs to the last years of the occupation and the partisan war; the second stage belongs to the difficult years for Enver when (1945-1948) Yugoslav pressure, always rising, was aiming at his replacement in the No 1 post of the Albanian Communist Party with Koci Xoxe; in this second stage, the support, chiefly moral, of Nexhmije to Enver, her spouse, has been extraordinarily important (it was being said in this connection in Tirana that at that time "The Letters of the Central Committee of the Communist Party (Bolshevik) of the USSR Concerning the Situation in the Yugoslav Communist Party," which preceded the resolution of June 1948 and the Belgrade-Moscow schism and which were handed in a confidential and secret manner to Enver Hoxha by the Soviet ambassador in Albania, were made known in detail by Enver Hoxha to his wife a long time before they became known to the Central Committee of the Albanian Communist Party; it was determined that time in Tirana that Enver made those letters known first to his wife, that is, Nexhmije, second to Mehmet Shehu and Bedri Spahiu, and third, he laid them officially and openly

GROUP 1
Excluded from automatic
downgrading and
declassification

before the Central Committee for discussion). The third stage includes the absolute triumph of Enver Hoxha over Eoci Xoxe, that is, the time that passed from the First Congress of that Party, but at the same time, this stage includes also the rivalry of Enver Hoxha and Mehmet Shehu (in this connection it is worth stressing that "Mehmetist" elements have never been received or placed in the apparatus of the Propaganda and Agitation of the Central Committee, which has been continually directed by Nexhmije Hoxha, in fact they have been purposely kept far away from this important Directorate). The fourth stage belongs to the period that began with the Tirana-Moscow schism and in this period, naturally, the Hoxha-Shehu rivalry, understandably, loses its intensity. (Also in this phase, all indications show that Nexhmije has remained at the side of her husband.)

In the Enver-Nexhmije symbiosis, in my opinion, the stronger element, the more powerful member has been Enver. And this because of his more outstanding personality.

Under the mask "de bonhomme," Enver has always concealed [that he is] an Anatolian diplomat with great capability to maneuver among the parties, a politician of extreme solutions and, although weak [?] in appearance, he, that is, Enver, has always been a man of bold decisions (without having the excitability and capriciousness of Mehmet); i.e. the break in relations with Mukja during the war; the abandonment of Tito and the open war against him; the last schism with Moscow,— all these are attributed primarily to Enver's insistence.

ET 22

SECRET

On her part, his wife Nexhmije has never been so much a person of bold actions; rather than a woman of action, she has been a person who soon yields to the pressures of others; rather than a leader in real politics — a business woman — perhaps [she has been] the most intellectual woman that the Albanian Communist Party has had. Unusually self-taught, she is very fond of books. During the second stage, the story goes, Nexhmije Duma had taken all power, was a member of the Central Committee, and the "Benjamin" [favorite] of Enver Hoxha; also at the time of the Tirana-Moscow schism, some data show that both she and Mehmet's wife (Fiqrete Shehu) were shaken and showed signs of fear and abandoning their posts.

As a conclusion, one repeats that in the Enver-Nexhmije symbiosis, Enver was the decisive member of the pair.

Hence, I do not believe that the eventual loss of Nexhmije will bring outstanding changes in Enver's position, so much the more since the latter, basically, is not very much of a sentimental man. The outstanding characteristic of Enver is the disproportionate adoration of his "ego." This "ego" does not leave much room for others; although these others include his spouse with whom he has lived together for 20 whole years, through days good and bad, troubled and peaceful, dangerous and triumphant.

However, the loss of Nexhmije will have some effect, even at second or third hand, on the person of Enver.

Placed for almost a quarter of a century at the head of the Party as person Number 1, always present — even when he did not wish it —

SECRET

in a circle of intrigues and rivalries, divergencies and enmities, open or concealed, personal ambitions and passions, jealousies and "cupidity," Enver willy nilly had to open his heart sometimes, sometimes to be supported morally, sometimes to mourn his plight or to discuss his plans and desires. A more suitable person than his wife, that is, Nexhmije, could not be found. Let us not forget in this connection the well known psychological factors: bad, darkness, and feeling of oneness. It is quite natural, then, that Nexhmije has been for 20 years the complete personal "confessor" of Enver, the depository full of his secrets.

The gery nature of Nexhmije seemed to help Enver make confessions. In truth, in my opinion, Nexhmije Hoxha has been a most meek person with understanding and comprehension for the troubles of others. In the biography that I have given previously about her person, I had noted among other things: "Consider how one of the most liberal members of the Central Committee... polite and approachable...different from most of her colleagues, enjoyed a kind of fellow feeling ("sympathy") among Communists who knew her for her meekness...and has many intellectual merits."

This trait of Nexhmije — meekness, although it did not influence her husband, had a kind of influence, however small, on the acts and position of the latter. When people live together for a long time, they receive something, however small, from one another and they make, however small, mutual concessions in this or that area.

With the disappearance of Nexhmije, I think therefore that the wildness present in Enver's [intrisek] character will become even more marked.

SECRET

Perhaps, in the absence of a person who was very close to him (with the eventual disappearance of Nexhmije), he will seek elsewhere some moral and psychological support. Naturally, just now, in the immediate future, I personally exclude the possibility that Enver will seek this support in a woman. Certainly, at his present age of over 50, his children by Nexhmije remain for him (3 boys, the eldest of which is about 15 years). But children, especially when they are small, can never fill such an emptiness.

The person from whom, in my opinion, Enver will seek in the immediate future psychological support is Mehmet. And naturally, the latter will do what he can to profit from a situation favorable to him.

Thus, then, if the above-mentioned hypothesis is accepted as correct, the eventual death of Nexhmije will have as a consequence the bringing of Enver into closest contact with Mehmet (not Mehmet with Enver).

As for the agitprop apparatus in the Central Committee, I think that this apparatus (Central Directorate of Agitprop) even without the presence of Nexhmije will continue to remain an organ of Enver's.

SECRET

MICROFILMED
MAR 11 1964
DOC. MICRO. SER.

Në rastin konkret Enver-Nexhmije kjo bashkëjetesë ~~njësore~~ ~~njësore~~ ka, përveç anës së saj kualitative (periode njëzet vjeçare), edhe anën e vet kuantitative (periode e turbullt që bashkon automatikisht me tepër palët në simbiozë).

Në këtë drejtim, vlen të theksohet se etapa e parë e kësaj simbioze të përket viteve të fundit të okupacionit dhe të luftës partizane; etapa e dytë, viteve të vështirë për Enverin kur (1945-1948) presioni jugosllav gjithmonë në rritje e sipër synonte zëvendësimin e tij me postin Nr. 1 të Partisë komuniste shqiptare me Koçi Xoxen; në këtë etapë të dytë, përkrahja, kryesisht morale e Nexhmijes ndaj Enverit, bashkëshortit të saj, ka qenë jashtëzakonisht e rëndësishme (Thuheshe në këtë drejtim në Tiranë, se në ato kohë, ~~Enveri~~ "Letrat e K.Q. te P.K.(b) te B.R.S.S. mbi gjendjen në Partinë komuniste jugosllave", që preceduan rezolutën e qershorit të 1948 dhe shizmen Beograd-Moskë, dhe që iu dorëzuan në mënyrë konfidenciale dhe sekrete Enver Hoxhës nga ambasadori sovjetik në Shqipëri, iu bënë të njohura pikerisht nga Enver Hoxha të shoqes shumë kohë më përpara se sa ti bëheshin të ditura Komitetit qendror të Partisë komuniste shqiptare; ~~hikëzshme~~ përcaktoheshin, ato kohë, në Tiranë, se Enveri i a bëri të ditum këto Letra më përpara se shoqes, domethënë Nexhmijes, së dyti Mehmet Shehut e Bedri Spahiut; dhe së treti i shtrai zyrtarisht hapët përpara Komitetit qendror për diskutim). Etapa e tretë i takon triumfit absolut të Enverit mbi Koçin e Xoxes, domethënë kohës që kalon nga Kongresi i I-rë i Partisë e këtej, por, në të njëjtën kohë kjo etapë përmban edhe rivalitetin e Enver Hoxhës me Mehmet Shehun (Në këtë drejtim vlen të theksohet se në avaratën e Propagandës e të agitacionit të Komitetit qendror, drejtore e të cilit ka qenë vazhdimisht Nexhmija Hoxha, kurrë nuk janë pranuar ase futur elementë "mehmetistë", bile janë mbajtur qëllimisht larg kësaj Drejtorie të rëndësishme). Etapa e katërt i përket periodes që fillon me shizmen Tiranë-Moskë dhe në këtë periode, natyrisht, rivaliteti Hoxha-Shehu, për arsye të vetëkuptueshme, humb nga intensiteti i tij. (Edhe në këtë fazë, të gjitha shënjat tregojnë se Nexhmija i ka qëndruar për krahë burrit të saj.)

Në simbolizën Enver-Nexhmije, për opinionin tim, elementi më i fortë, pala më e fuqishme, ka qënë Enveri. Dhe kjo për shkak të personalitetit të tij më të spikatur.

End #1 to EKS A - 373

CS COPY

Ndënë një maskë "de bonhomme", Enveri ka fshehur kurdohere një diplomat anadollak, me shumë zotësi për të manovruar midis tarafeve, një politikan të zgjidhjeve ekstreme dhe, ~~si~~ sadoqë në pamje ballafug, ay, domethënë Enveri, ka qënë kurdohere njeriu i vendimeve të guximëshme (pa patur rrembyeshmërine dhe kapriciozitetin e Mehmetit); f.v. prishja e marrëveshjes së Mukjes gjate luftës; braktisja e Titos dhe lufta e hapët kundër tij; shizma e fundit me Moskën, - të gjitha këto i detyrohen në radhë të parë qëndrimit të Enverit.

Nga ana e saj, bashkëshortja e tij, Nexhmija nuk ka qënë kurrë aq tepër njeri e veprimeve të guximëshme; më tepër se sa grua vëprimi, ajo ka qënë person që u nënshtronte shpejt presioneve të të tjerëve; më tepër se sa udhëheqëse politike reale, një grua zyre - ndoita gruaja me intelektuale që kishte Partia komuniste shqiptare. Jashtëzakonisht autodidakte, ajo ish shumë e lidhur pas librave. ~~Si~~ Gjate etapës së dytë, fjala vjen, tërë fuqinë ia kishte marrë Nexhije Duma, ish anëtare e K. qëndror, "beniamine" e Koçi Xoxes; edhe në kohën e shizmes Tiranë-Moskë, disa të dhëna tregojnë se si ajo, si gruaja e Mehmetit (Fiqete Shehu) u-lëkundën dhe treguan shenja frikësimi dhe abandonimi të posteve.

Si konkluzion, përsëriti në simbiozën Enver - Nexhmije, pala determinante që Enveri.

Që këtë, nuk besoj se humbja eventuale e Nexhmijes do të sjellë ndryshime të spikatura në qëndrimin e Enverit, aq më tepër se pse ky i fundit, në thelb, nuk është edhe shumë njeri i sentimenteve. Karakteristika spikante e Enverit është adhurimi jashtë masës i "egos" së tij. Kjo "ego" nuk len shume vënd për të tjerit, qofshin këta të tjerë edhe bashkëshortja e tij me të cilën jetëoi bashkërisht 20 vjet të tëra, në ditë të mira e të këqia, të trubullta e të qeta, të rrezikëshme e triumfonjëse.

Sidoqoftë, një farë roli, qoftë edhe të dorës së dytë asë të tretë, humbja e Nexhmijes do të ketë mbi personin e Enverit.

I vendosur për gati një qerek shekulli në krye të Partisë si personi Nr. 1, i ndodhur kurdohere - qoftë edhe jashtë vullnetit të tij - në një rreth tërë intriga e rivalitete, divergjencia e armiqësisë, të hapëta asë të fshehta, personale, ambicje dhe pasione, lakmira dhe "convulsions", Enveri, desh - s'desh, duhesh diku të haptë zemrën e tij, diku të mbështetëse moralisht, diku të qante hallin e tij asë të bisedonte planet dhe meraqet e tij. Person më të pershtatëshem se sa ~~ky~~ të shogën, domethënë ~~Nexhmija~~ Nexhmijen nuk mund të gjente. Le të mos harrojmë në këtë drejtim faktorin e njohur psikologjik: krevatin, errësirën, ndjenjën e vetmisë. Është fare e natyrëshme, pra, që Nexhmija të ketë qënë për 20 vjet të tëra "konfessori" personal i Enverit, shporta e mbyllur e sekretëve të tij.

Vetë natyra e Nexhmijes mendoj se e ndihmonte Enverin ^{që konfu-} ~~qendron~~. Në të vërtetë, sipas opinionit tim, Nexhmije Hoxha ka qënë njeri ~~ky~~ më tepër i butë, me mirëkuptim dhe "comprehension" për hallët e të tjerëve. Në biografinë që kam dhënë më përpara mbi personin e saj, kisha shënuar, midis të tjerave: "Konsiderohesh si një nga anëtarët e K. qëndror më liberale... e sjellëshme dhe e afruar... ~~që~~ të gjitha simotrat e saj gëzonin një farë simpathije midis komunistëve që e njihnin për shkak të butësisë së saj... ka shumë merita intelektuale".

Kjo veçori e Nexhmijes, ^{butësia} sado të mos e ndikonte të shohin, kish një fër influencimi sado të vogël në veprimet dhe qëndrimin e këtij të fundit. Njerëzit ~~që~~ jetojnë për një kohë të gjatë së afërmi marri diçka, sado pak, nga njëri tjetri, bëjnë, sado të vogla, koncesione në këtë aspekt ~~atëherë~~ atëherë fushë.

Me zhdukjen e Nexhmijes mendoi, pra, se e egra që ndodhet në karakterin intrisek të Enverit, do të spikojë edhe më tepër.

Ndofta, ~~me~~ në mungesë të një personi që i ish shumë i afër me (me qëndrueshmëri eventuale të Nexhmijes) ^{atëherë} të kërkojë gjetiu një fare mbështetje morale e psikologjike. Natyrisht, he për he, në të arthmen imediate, unë, personalisht, përjashtoi mundësinë që Enveri ta kërkojë këtë mbështetje në elementin femër. I mbeten, sigurisht, në moshën e tij të sotme, përmbi të 50-tat, femijet që ka nga Nexhmija (3 djem, më i madhi i së cilëve afro 15 vjet) Por femijet kurrë nuk mbushën, sidomos kur janë të vegjël, boshllëqe të tilla.

Personi tek i cili, sipas opinionit tim, Enveri do të kërkojë në të arthmen imediate mbështetjen psikologjike, është Mehmeti. Dhe natyrisht, ky i fundit, do të bëjë çmos që të përfijojë nga situata e favorshme për të.

Kështu, pra, po të pranohet si e drejtë hipoteza e mësipërme, vdekja eventuale e Nexhmijes do të ketë si pasojë afrimin më të madh të Enverit tek Mehmeti (jo të Mehmetit tek Enveri).

Ja për aparatet e agjitpropit pranë K. përndor, unë mendoj se ky aparat (Direktoria përndorë e Agjitpropit) edhe pa pranimin e Nexhmijes do të vazhdojë të mbetet kryesisht një organ i Enverit.